

Biyografya :

ERNEST MAMBOURY

(1878 — 1953)

Dr. SEMAVİ EYİCE

İstanbul'un tarihî ve arkeolojik araştırmalar sahası, geçen yıl beklenmedik bir surette ölen Prof. Dr. Alfons Maria Schneider'den sonra ¹, bu yıl da Ernest Mamboury'yi kaybetmiş bulunuyor. Ömrünün büyük bir kısmını yurdumuzda geçiren Mamboury çok şey görmüş ve çok malzeme toplamış olmakla beraber, faaliyetinin büyük bir kısmını memleketimizin muhtelif bölgeleri hakkındaki rehberlere hasretmiş ve bunlar arasında bilhassa bir tanesi, muhtelif dillerde birçok baskıları yapılan İstanbul rehberi ile, haklı bir şöhrete erişmiştir ².

I. HAYATI

Ernest Mamboury, İsviçre'nin Waud (Waadtland) kantonunda, Cenevre gölü kıyısındaki Nyon'da 1 Nisan 1878 de dünyaya gelmiş, çok küçük yaşta iken kısa bir fasıla ile baba ve annesini kaybetmiştir. Nyon kolejinde ve Lausanne'da Ecole Normale'de tahsilini yaptıktan sonra Cenevre'deki Ecole des Arts Industriels'den 1905 de diploma alarak kısa bir müddet için Paris'e gitmiş ve burada Güzel Sanatlar Akademisinin Seramik bölümüne devam etmiştir. Mamboury 1906'da yurduna döndüğünde, resim öğretmeni olarak Lausanne'da vazife almıştır.

Mamboury'nin İsviçre'veki öğretmenlik hayatı pek uzun sürmemiştir. Bir müddet için izin alarak 1909'da İstanbul'a gelmiş ve

¹ A. M. Schneider hk. bk. S. Eyice, *Prof. Dr. Alfons Maria Schneider*, "Belleten", 16 (1952) 585-598.

² Mamboury'nin vefatı üzerine İsviçre basınında hayli yazı çıkmıştır. Bunlardan ikisini burada bildiriyoruz, Ph. Schweinfurth, *Nachruf auf einen Schweizer Byzantinisten*, "Neue Zürcher Zeitung", 19 ekim 1953, Fernausgabe No. 287; *Ernest Mamboury, Professeur et savant archéologue n'est plus*, "Courrier de la Côte", 10-11 ekim 1953.

burada bir taraftan âbideleri tetkik ederken bir taraftan da yağlı-boya veya akuairel olarak İstanbul manzaralarını aksettiren tablolar meydana getirmeğe başlamıştır³. Fakat İsviçre'ye tekrar vazifesi başına dönmek zamanı gelince, Mamboury iznin temditini istemiş ve bu teklifinin uygun karşılanmaması üzerine de Lausanne'deki vazifesinden istifa ederek İstanbul'da kalmış ve yerleşmiştir.

Mamboury herşeyden önce bir ressam ve resim öğretmeni olarak yetiştiğinden hayatını bu yoldan kazanmak imkânlarını bulabilmiştir. Bir kere kendisi, gerek Anadolu'da gerek ise İstanbul'da çalışan bir takım arkeoloji âlimlerine, kalem ve fırçası ile faydalı olabiliyordu. Diğer taraftan da İstanbul okullarında aldığı vazifeler onu geçim sıkıntısına düşmekten koruyordu. Rahip Guillaume de Jerphanion'un yanındaki çalışmalarını, Birinci Dünya harbinin son yılında Theodor Wiegand (1864 — 1936) ile birlikte Sultanahmed havalisinde Büyük Bizans saraylarının kalıntılarında yaptığı araştırmalar takip etmiş, harbi takip eden işgal yıllarında ise, İstanbul'daki Fransız kuvvetleri tarafından Sarayburnu-Gülhane bölgesinde R. Demangel idaresinde yapılan kazılara iştirak ederek, burada bulunan kalıntıların plân ve krokilerini çizmek vazifesini üstüne almıştır.

Önce Mekteb-i Sanayi'de öğretmen olarak çalışan Mamboury, 1921'den itibaren otuz yıla yakın bir müddet Galatasaray lisesinde geometrik desen ve küçük sınıflara fransızca öğretmenliği yapmıştır. Bu arada İstanbul'daki bazı yabancı veya azınlık okullarında da çalışmış, Alman ve Saint Benoit liselerinden başka bir müddet de Musevi okulunun öğretim kadrosunda yer almıştır.

Mamboury, tanınmış ilim adamları yanındaki çalışmaları ve *İstanbul rehberi* ile kendisine bir isim yaptıktan sonra, Sofya (1934), Roma (1936), Paris (1948), Brüksel (1948) ve Selânik (1953)de toplanan Milletlerarası Bizans Tetkikleri kongrelerine katılarak muhtelif tebliğler yapmış, böylece esas çalışma sahasının Bizans sanatı ve arkeolojisi olduğunu isbat etmiştir. Fakat ilmî araştırmalarını derinleştirmekten ziyade görüp tesbit ettiklerini kâğıda geçirmekle iktifa eden Mamboury, vaktinin büyük bir kısmını, başkaları ile

³ Ekserisi 1909 -1910 tarihlerini taşıyan ve Ayasofya, Sultanahmet çeşmesi, türbeleri, büyük bir yangını tasvir eden bu yağlı boya tablolardan bir kısmı halen Mamboury'nin evinde bulunmaktadır.

müşterek hazırladığı eserlerin plân ve krokilerini çizmeğe hasrediyor, bu arada da çeşitli rehberler hazırlıyordu.

E. Mamboury hayatının son yıllarında, üzerinde bir iz bırakmayan hafif bir nüzül atlatmıştı. 1953 nisanında Selânik kongresine iştirak ederek Yunanistan'da hayli dolaştıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve yetiştirmek zorunda olduğu yeni bir *Türkiye rehberi* üzerindeki çalışmalarını tamamlamağa gayret etmiştir. İlerlemiş yaşına rağmen, hayret verici bir hızla çalışması ve bilhassa yorucu uzun seyahat ve gezilerden vazgeçmemesi, âni surette 5 ağustosda yatağa düşmesine yol açmıştır. Bir "embolie cérébrale" neticesinde 23 eylülde hayata gözlerini yumduğunda 75 yaşını tamamlamış bulunuyordu.

II. ÇALIŞMALARI

E. Mamboury'nin çalışmaları başlıca üç sahada gelişmiştir. Bunlardan biri ve belki de en mühimi, ilim adamları ile yaptığı işbirliğidir ki, bu onun tarih ve sanat mevzuları ile yakın temasını kolaylaştırmış, hattâ yetişişinde eksik olan bilgileri tamamen değılse de bir dereceye kadar elde edebilmesini sağlamıştır. İkinci çalışma sahası ise onu meşhur eden rehberleridir ve bunlar onun üçüncü faaliyet sahasını teşkil eden şahsî araştırmalarının en büyük rakibi olmuştur.

1. İlim adamları ile işbirliği ve bu sayede meydana gelen eserler :

Türkiye'ye geldikten sonra Mamboury'nin yanında çalıştığı ilk ilim adamı Fransız rahiplerinden Guillaume de Jerphanion olmuştur. Orta Anadolu'da Kappadokya bölgesinde Kayseri, Niğde, Ürgüp havalisindeki kaya içine oyulmuş kiliseleri 1912'de bir kere daha tetkike giden bu arkeoloğun yanında Mamboury yardımcı olarak bulunuyordu. Henüz eski eserler ve arkeoloji ile teması pek yeni olan bu genç desinatörü beraberinde götürmekten De Jerphanion'un maksadı, ekserisi hayli karanlık olan bu mağara kiliselerinin duvarlarını süsleyen fresko resimlerinin akuarel ile kopyalarını aldırmaktı. Kısa bir müddet önce, Alman H. Rott heyeti tarafından görülen ve neşredilen⁴ bu kiliseleri ve freskoları, De Jerphanion 1907 ve 1911'de tekrar tetkik etmiş ve bu arada çekmiş olduğu fotoğrafları ilim âlemine tanıtmıştı. 1912 yılının ağustos ve eylül aylarında yapılan yeni bir seyahatte Mamboury'nin de beraber götürülmesi

⁴ H. Rott, *Kleinasiatische Denkmäler*, Leipzig 1908, 81 v.d.

kararını, De Jerphanion şu şekilde anlatır: “1907 ve 1911’de yaptığım seyahatlerden getirmiş olduğum fotoğraf koleksiyonlarımı görmüş olanlar, bunların arasında renkli röproduksiyonların olmayışından dolayı haklı bir üzüntü duydular. İşte bunun içindir ki bu defa, İstanbul’da oturan ve Osmanlı devletinin belli başlı okullarında resim ve desen öğretmenliği yapan İsviçre tebalı bir ressamı, M. Mamboury’yi yanıma aldım.,, Mamboury tarafından asılları ölçüsünde veya bazı hallerde pek az küçültülmüş olarak meydana getirilen bu renkli kopyalar hakkında da Jerphanion, şu cümleler ile kanaatını bildirmiştir: “Bunların asıllarına sadakat derecelerini methetmek bana düşmez... Herkesden fazla bu hususta selâhiyet sahibi olan İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü mensuplarının fikirlerini bildirmeyi kâfi görmekteyim; bunlar asıllarını görmedikleri halde, kopyaların sadakatinden emin bulduklarını ifade etmişlerdir”⁵. De Jerphanion’un “*Bizans sanatının yeni bir eyâleti: Kappadokya mağara kiliseleri*” adını taşıyan bu büyük eserin bastırılmasına 1925’de başlandı ve dört cilt metin ile üç in-folio albümden ibaret olan bu yedi ciltlik kitap ancak 1942’de tamamlanabildi⁶.

E. Mamboury’nin ikinci büyük işbirliği, İstanbul’da çalışan Alman arkeologları ile oldu. Şehrin içinde 1912’de büyük bir yangın olmuş ve Sultanahmet camii ile Marmara sahili arasındaki İshakpaşa semti, buradaki ahşap evlerin kül olması ile, tamamen açılmıştı. Böylece Büyük Sarayın henüz ayakta kalabilen birçok kalıntıları ilk defa olarak meydana çıkmıştı⁷. Fakat yangından bir müddet sonra bu sahanın yeniden imarı için İstanbul Belediyesince Fransız mimarlarından Auréque’e bir plân yaptırılması ve hattâ yavaş yavaş burada inşaata başlanması üzerine, buradaki kalıntıların mümkün mertebe acele, tesbiti lüzumu başgöstermişti. O sıralarda Suri-

⁵ R. P. G. de Jerphanion, *Rapport sur mission d’études en Cappadoce-Note sur les peintures cappadociennes*, “Bulletin de la Société Française de Fouilles Archéologiques” den ayrışım, Paris 1913, 4. Mamboury’nin bu seyahatinden Göreme’de bir kilisede taşa kazınmış “Ernest Mamboury-Peintre, 1912” yazısı hâtura olarak kalmıştır.

⁶ R. P. G. de Jerphanion, *Une nouvelle province de l’art byzantin: Les églises rupestres de Cappadoce*, Paris 1925—1942.

⁷ J. Ebersolt, M. Thiers, *Les ruines et les substructions du Grand Palais des empereurs byzantins*, “Comptes rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles Lettres” (1913) 31; J. Ebersolt, *Mission archéologique de Constantinople*, Paris 1921, 28-37.

ye'den henüz dönmüş olan Th. Wiegand 1918 yılı şubatının ilk günü, Mamboury ile birlikte bu harabeleri dolaşmış ve onun yardımıyla, hiç değilse tekrar bina blokları arasında kaybolmadan, mevcut kalıntıların fotoğraf ve plânla tesbitini uygun görmüştür⁸. Şubat ortasında Wiegand Berlin'e dönmüş ve Alman İmparatorundan, İstanbul'daki Büyük Saray yerinde yapılacak araştırmalara harcanmak üzere 25.000 marklık bir tahsisat elde etmiştir. Nisan başlarında Wiegand İstanbul'a gelmiş ve 29 mayısta da çalışmalara fiilen başlamıştı. Bu faaliyette Mamboury'nin vazifesi, rastlanan binaların ölçülerini alıp, Sanayi mektebinde kendilerine tahsis olunan bir odada plânlarını çizmekti. Harbin sona ermesi ve Almanların İstanbul'dan ayrılmaları üzerine, İsviçre tebası olduğu için burada kalan Mamboury, son çalışmaları idare etmiş ve 28 kasımda faaliyetini tatil etmiştir. sonraki yıllarda da ufak bazı sondajlar yapıldıktan sonra hazırlanan ve toplanan malzemenin neşri için yıllar geçmesi lâzım geldi. Ancak 1934'de, bu malzeme Th. Wiegand ve E. Mamboury'nin müşterek imzaları ile "*İstanbul'da Hippodrom ile Marmara denizi arasında imparatorluk sarayları*" adı altında büyük bir cilt halinde ilim âlemine sunulabildi (b. bibl. 8).

Birinci Dünya harbini takip eden işgal günlerinde, Fransız işgal ordusu Sarayburnu'ndaki eski Gülhane bahçeleri yerinde sıralanan askerî depo binalarına el koymuştu. Vaktiyle K. Wulzinger tarafından sathî bir surette tetkik edilen bu mıntakada⁹, Bizans zamanında birçok kilise, manastır ve sarayın bulunduğu kaynaklardan biliniyor, bunlara aidiyeti tahmin edilen bazı kalıntılara da rastlanıyordu. Fransız işgal ordusunun şarap stokunu sığağın tesirinden koruyacak bir yer aranırken, tesadüfen bir takım eski mahzenlere rastlanması üzerine, Bizans'a karşı hudutsuz bir hayıranlığı olan General Charpy'nin emri ile ciddî araştırmalara başlanmış ve bu arada, Mamboury'ye de müracaat olunarak onun gerek desinatör, gerek ilmî müşavir olarak işbirliği sağlanmıştı. Fasilalar ile 1921'den 1923 yazına kadar devam eden bu çalışmaların önemi nazarı itibare alınarak, kazının

⁸ C. Watzinger, *Theodor Wiegand, Ein Deutscher Archaeologe*, München 1944, 322. ve bibl. 8 deki kitabın onsözü. Büyük sarayın kalıntılarının Mamboury tarafından çizilen umumî plânı ise, A. M. Schneider, *Byzanz*, Berlin 1936, lev. 10 da yayınlanmıştır, ayrıca bk. 'Gnomon', 2 (1926) 222.

⁹ K. Wulzinger, *Byzantinische Baudenkmaeler zu Konstantinopel*, Hannover 1925, 4 v.d.

idaresi nihayet Atina Fransız Arkeoloji Mektebi üyelerinden R. Demangel'e havale edilmiş, İstanbul'un kurtuluşu üzerine tamamen durdurulan çalışmalara 1933'de yapılan ufak birkaç sondaj ameliyesi ile son bir defa daha devam edilmiştir.¹⁰ Mamboury'nin hazırladığı plân, kroki, kesit ve resimlerle, Demangel'in yazdığı metin "Türkiye'de Fransız araştırmaları" serisinin ikinci cildi olarak ve "*Mangan'lar mahallesi ve İstanbul'un birinci bölgesi*" ismi ile 1939'da neşredilmiştir (bibl. 19). Neşir işinin hayli gecikmesi, bu kitabın çıkmayacağı intibasını bırakmış, yabancı birçok ilim adamları, bulunan malzemeden bazı parçaları çok daha önceleri neşretmişlerdir. 1923'den 1939'a kadar geçen zaman içinde bu araştırmalar ile ilgili olarak Demangel ile Mamboury, İstanbul'un Marmara ciheti surlarına ait bir kitabeyi neşretmekle iktifa etmişlerdir (bibl. 12).

Mamboury'nin yabancı ilim adamları ile yaptığı işbirliğinin büyük çapta onlanları işte bunlardır. Fakat kendisi, yerli ve yabancı arkeologlar ile çalışmaya devamdan geri kalmamıştır. Bu sıralarda uzun bir müddet İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile çalışmış ve Müzeler idaresi tarafından Bayazıd'da Sırmakeşhanının iç avlusunda 1928'de yapılan kazıda,¹¹ müze konservatörlerinden Makridi'nin eski Lips manastırının kilisesi olan Sarıgül'de Fenarî Isa camiindeki araştırmalarında,¹² Topkapı sarayında harem dairesinin ve kitaplık olarak esaslı surette tamir gören Ağalar camiinin restorasyonu sırasında,¹³ Müzeler müdürü H. Ethem'in Yedikule hakkındaki küçük kitabında¹⁴ plânlar çizmek suretiyle faydalı olmuştur. Bu yoldaki mesaisi sonraları, Arkeoloji müzesi müdürü Aziz Ogan

¹⁰ Mamboury, bibl. 15'deki makalesinde, 246'da Gülhane'deki kalıntıları general Charpy'nin isteği üzerine araştırmalar yaparken kendisinin bulduğunu yazmaktadır. Halbuki, bibl. 19'daki kitapta kazıların tarihçesi farklı bir surette belirtilmektedir.

¹¹ *Second report upon the Excavations carried out in and near the Hippodrome of Constantinople in 1928*, London 1929, res. 57, 58 ve lev. Mamboury'nin imzasını taşır.

¹² S. Casson, *Great discoveries in byzantine art and archaeology*, "The Illustrated London News" (11 nisan 1931) 610'daki makaleden başka, M. Schede, *Archaeologische Funde: Türkei*, "Archaeologischer Anzeiger" (1929) 343'de bu kazı hakkında izahat bulunmaktadır. A. Vogt'un *Merasimler kitabı* edisyonunda da Mamboury'nin yardımından faydalandığı ifade edilir, bk. A. Vogt, *Le livre des Cérémonies, Commene taires*, Paris 1953, I, vii.

¹³ Bu hususta bk. bibl. 6.

¹⁴ H. Ethem, *Yedikule hisarı*, İstanbul 1932, sondaki plân.

ile de devam ederek, 1937'de tesadüfen bulduğu Küçükçekmece yakınındaki eski Reghion şehri harabelerinde Türk Tarih Kurumu adına bir kazı yapılmasını sağlamış ve burada rastlanan kalıntıların bir kısmının plânlarını çizmiştir.¹⁵ O sıralarda müze müdür muavini bulunan A. Müfid Mansel ile de 1942 temmuzunda Mudanya'da Alçakbayır'daki mezar binasında çalışmış, Türk Tarih Kurumu tarafından yaptırılan bu kazının da plân ve kroki işlerini üzerine almıştır.¹⁶

Mamboury yabancı ilim adamları ile iki işbirliğine daha teşebbüs etmiştir ki, bunlardan ilki, K. Wett adında Danimarkalı bir teosof ile 1929—1930 yıllarında olmuştur. Wett'in gayesi Çemberlitaş'ın Osmanlı devri takviye kılıfının içindeki esas kaidesinde muhafaza edildiğine inandığı bir takım rölikleri bulmaktı. Gerek Divanyolu'nun yerindeki Mese caddesinin, gerek antik devirde bu mıntakanın topoğrafyası ve Çemberlitaş'ın mimarîsi hakkında bazı bilgiler elde edilmesini sağlayan bu garip maksadlı ve daha az garip olmayan metodlu araştırma ve kazı, pek parlak bir netice vermemiş ve hakkında da etraflı bir neşriyat yapılmamıştır. Yalnız kısa bazı notlar sayesinde tanınan bu kazı,¹⁷ Mamboury'nin konferanslarına birkaç defa konu olmuş ve nihayet 1953'de Selânik kongresinde bir tebliğ halinde bildirilmiştir (bibl. 37). İngiltere'nin St. Andrews Üniversitesi tarafından Prof. H. Baxter idaresinde 1953'de Sultanahmet camiinin arkasında eski Arasta arazisi içinde yapılmasına başlanan ve Bizans sarayına ait muhteşem zemin mozaiklerinin bulunması ile neticelenen kazıda ise E. Mamboury ilk sene çalışmış, bundan sonra, açıklanmayan bir sebebden dolayı, kazı heyetinden ayrılmıştır.¹⁸

2. E. Mamboury tarafından yazılan rehberler :

E. Mamboury ilk rehberini 1925'de İstanbul'da neşretti. Büyük bir emek mahsulü olan, 565 sahifede İstanbul'un coğrafya, tarih,

¹⁵ A. Ogan, *Regium hafriyatı*, "Belleten" 3 (1939) 437 v.d.

¹⁶ A. M. Mansel, *Mudanya mezar binası*, "Belleten" 10 (1946) 1 v.d. A. M. Mansel, *Das Grabmal von Mudanya (Bithynien)*, "Atti del I. Congresso Internazionale di Preistoria e Protostoria Mediterranea", 1950, 472-478.

¹⁷ M. Schede, not 12'de zikredilen yer 346; E. Mamboury, bibl. 15'deki makalesi, 266. Ayrıca bk. E. Dalleggio d'Allessio, *Les fouilles archéologiques à la colonne de Constantin*, EO (1930) 339-341.

¹⁸ G. Brett, W. Macauley, R. Stephenson, *The Great Palace of the Byzantine Emperors*, London, 1947; kış. bibl. 15'deki makale, 281.

sanat, etnografya cephelerinden başka, turistler için elzem notları ve bilhassa şehrin belli başlı Bizans ve Türk abidelerinin kısmen fotoğraflar ve plânları ile birlikte küçük monoğrafyalar halinde mevki, tarihçe ve tariflerini ihtiva eden bu kitap, diğer rehberlerden tertip tarzı, turistlerin zaman imkânlarına göre hazırlanmış gezinti programları bakımından ayrılmaktadır. İstanbul'un eski eserleri ile meşgul olanlara çok büyük faydaları dokunan bu kitap o derece büyük bir rağbete mazhar olmuştur ki, fransızcası ile aynı zamanda çıkan eski harfli türkçesinden başka, 1929'da ikinci, 1934'de üçüncü fransızca tabloları yapılmış, 1926'da İngilizce, 1930'da almanca tercümeleri de neşredilmiştir (bibl. 4).¹⁹ İçinde hatalı birçok tarih ve izahların bulunmasına, hattâ bazı hallerde artık değerini kaybetmiş eski faraziyelere bağlı kalınmış olunmasına rağmen bu rehberler umumiyetle müsait karşılanmışlardı.²⁰ Böylece Mamboury esas mesleği olan desinatörlüğün yanısıra başarılı bir rehber müellifi olduğunu da isbat etmiş bulunuyordu. Bu sahada sarfedilen emeklerin maddî karşılığı ise oldukça tatminkârdı. Nihayet, İçişleri Vekâleti ile Ankara Belediyesinin müşterek yardımları ile, 1933'de Ankara ve dolayları hakkındaki ikinci rehberini de neşretmek imkânını buldu (bibl.7) ve bunu, Mamboury'yi ömrünün sonuna kadar meşgul edecek intibamı bırakan bir teşebbüs takip etti.

İkinci Dünya harbinden az önce, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü İtalyan Turizm bürosunun 18 ciltlik İtalya rehberleri gibi, müteaddit ciltlerden mürekkep bir Türkiye rehberleri serisi neşre karar vermiş ve bunların yazılmasını E. Mamboury'ye havale etmişti. Bu proje sonraları neden tatbik mevkiine konulamadı? Bunun sebebi bizce meçhuldür. Yalnız şu var ki, bu âbidevî tasavvurun yegâne müsbet neticesi, üzerinde (cilt 2 B) işareti bulunan 94 sahifelik bir "*İstanbul adaları*" rehberciğinin bastırılması olmuştur (bibl. 24). Mamboury hakkındaki anonim bir yazıda Basın-Yayın Müdürlüğüne tamamlanmış bir halde teslim edildiği bildirilen,²¹ *Yalova*

¹⁹ *İstanbul rehberi*'nin üç muhtelif tab'ı arasında muhteva bakımından bazı farklar bulunmaktadır; kitabın içindeki plân, Schneider, *Byzanz*, Berlin 1936, 49'de tenkit edilmiştir.

²⁰ Meselâ bk. G. Bratianu, *Etudes Byzantines d'histoire économique et sociale*, Paris 1938, 279.

²¹ *Le jubilé d'Ernest Mamboury*, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni", sayı 76 (mayıs 1948) 28-30.

kaplıcaları ve *Batı Anadolu şehirleri* rehber'leri bugüne kadar neşredilmemiş, ²² yine aynı yazıda, tamamlandığı bildirilen, *Bursa, İznik, Uludağ* ve *Galata* rehberleri'nin de ne oldukları tarafımızdan öğrenilememiştir ²³.

Bu arada Mamboury mevcudu uzun zamandanberi tükenmiş olan *İstanbul rehberi*'ni yeniden ele almış ve "*Turistik İstanbul*" ismi altında 1951'de fransızca olarak neşretmiştir (bibl. 33). Fakat evvelki tablulardan birçok hususlarda farklı olan bu rehber, birçok yeni bilgileri ihtiva etmekle beraber, tertip bakımından öncekilerin mükemmeliyetine sahip bulunmuyor, artık iyice yaşlanmış olan müellifin gözünden ve dikkatinden kaçabilmiş olan birçok hatalar kitabın muhtevasını ihtiyatla okumak gerektiğini belirtiyordu.^{23a} Ölümünden bir müddet evvel Mamboury iki rehber işini daha üzerine almış bulunuyordu. Bunlardan biri, iki cilt halinde bastırılması düşünülen Baedeker tarzındaki büyük bir *Türkiye rehberi*'nin bazı bahisleri idi. Mamboury'nin 1953 yılı içinde teslim etmesi gerektiğinden, ölümüne kadar büyük bir gayretle üzerinde çalıştığı diğer rehberi ise Paris'de Hachette Yayınevinin bastıracağı "*Guides Bleues*" serisinde çıkacak olan yeni bir "*Türkiye rehberi*" teşkil ediyordu.

3. Kendi araştırma ve etüdleri :

Mamboury'nin birçok arkeologların neşriyatları için hazırlamış olduğu resim, plân ve kroki işleri, ve kendi ifadesi ile, "yaşamak için" yazdığı rehberlerin yanında birtakım şahsî etüdleri de vardı. Mamboury'nin en büyük meziyeti, bıkmadan yorulmadan mütemadiyen İstanbul içinde gezmesi, gözüne çarpan veya herhangi bir tesadüfün bir an için ortaya çıkardığı eski eserleri derhal not etmesi idi. Bu sahadaki çalışmalarının ilk mahsulünü, 1920'de Moda'daki

²² Yukarıda not 21'de gösterilen yerde, *Guide de Yalova les Bains et ses environs* adlı rehberin 1944'de, *Guide touristique d'Izmir, Manisa, Aydın, Denizli et les villes anciennes de la région*, adını taşıyan rehberin ise 1947'de teslim edildiği bildirilmektedir.

²³ P. B. Palazzo, *L'Arap Djami ou église Saint-Paul à Galata*, İstanbul 1946'da bahsi geçen *Guide de Galata* ise 1940'da tamamlanmış, *Guide touristique de Bursa, Guide touristique de İznik-Nicée* ve *Guide touristique de Uludağ*, 1948'de bitmiş fakat neşrolunmamışlardır.

^{23a} Bu rehber hakkında çok etraflı bir tahlil ve tenkit için bk. "Epetêris tês Etoireias Byzantinôn Spoudôn," Atina (1952) 309-323, (E. Dalleggio d'Alessio tarafından).

“Assomptioniste” rahiplerinin dergisinde çıkan üç ayrı makale teşkil eder. Bunlardan birincisinde, Edirnekapısı yakınında Karagümrük de Kemankeş Mustafapaşa veya Odalar camii adını taşıyan ve 2 temmuz 1919 da vuku bulan Salmatomruk yangınında harap olan eski Bizans kilisesi üzerinde durmuş, sonraları muhtelif kimseler tarafından da etraflı surette tetkik edilen,²⁴ hattâ içinde 1936’da İsviçreli arkeolog P. Schazmann tarafından bir kazı yapılan²⁵ bu harabenin hangi eski Bizans kilisesi olduğunu tesbite çalışmıştır (bibl. 1). İkinci makale ise “*Büyükada’daki kadınlar manastırı*” hakkındadır (bibl. 2). Adanın kuzey-doğu tarafında Maden mevkiinde bulunan ve VIII. yüzyıl sonlarında İmparatoriçe Eirene tarafından inşa ettirilen bu manastır uzun zamandanberi kaybolmuş, yalnız Kamares veya Mağaralar denen kalıntıları kalmıştır ki Mamboury bunları tetkik ederek yazısını yazmıştır. Aynı dergide neşredilen üçüncü makale, Bostancı ile Maltepe arasında Küçükyalı mevkiinde yolun kenarında görülen büyük Bizans harabesine dairdir (bibl. 3). Evvelce Pargoire tarafından neşredilen ve IX. yüzyıla ait Satyrion manastırının kalıntısı olarak kabul edilen²⁶ bu binayı, Mamboury hiçbir plân veya kroki vermeksizin bir kere daha tarif etmekle iktifa etmiş, bu binanın çok eksik bir plânı ise bir müddet sonra Lehmann-Hartleben tarafından neşredilmiştir²⁷.

Mamboury Topkapı sarayının harem dairesinin umuma açılması üzerine, Foto Sebah’ın resimleriyle süslü Harem dairesi hakkında uzunca bir makaleden (bibl. 5) başka, Topkapı sarayının üçüncü avlusunda bulunan ve o sırada tamir edilerek, kitaplık haline getirilen Ağalar camiini resimli ve plânlı bir makale halinde tanıtmıştır (bibl. 6). Birçok konferanslarından ise ancak birkaç tanesi

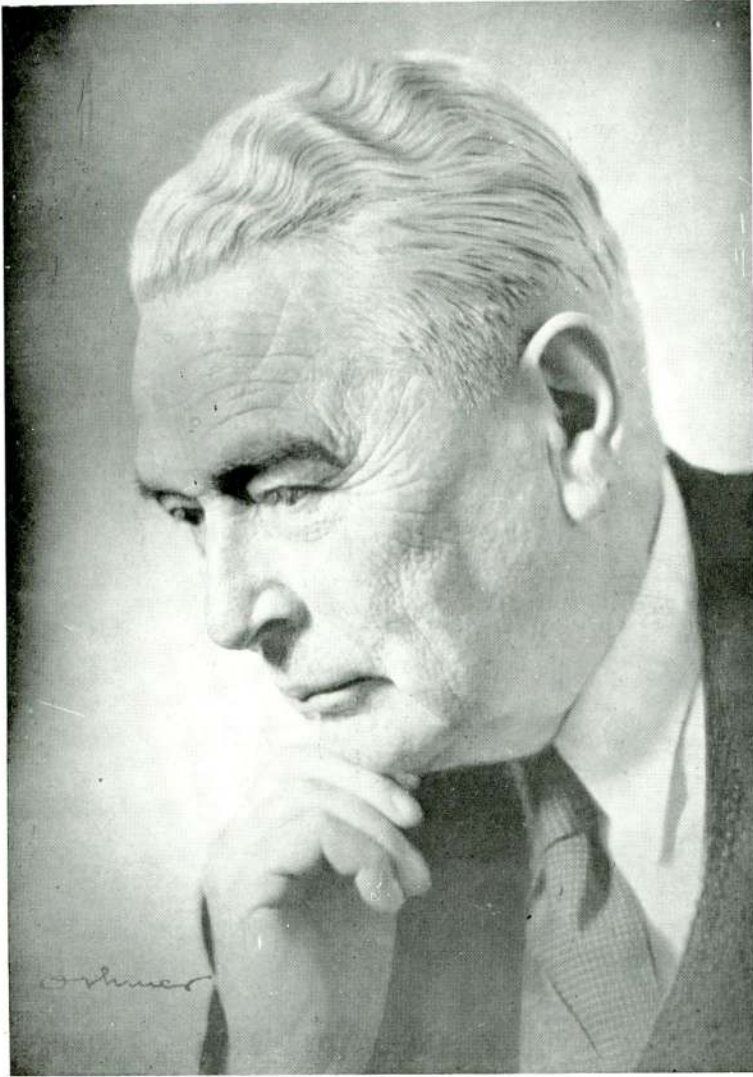
²⁴ Bu hususta bk. A. M. Schneider, *Byzanz*, Berlin 1936, 62, ve B. Palazzo, *Deux anciennes églises dominicaines à Stamboul, Odalar djami et Kefeli mesdjidi*, İstanbul 1951.

²⁵ P. Schazmann, *Des fresques byzantines récemment découvertes par l’auteur dans des fouilles à Odalar Camii, İstanbul*, “Atti del V. Congresso” Roma 1940, 372 v.d.; R. O. Arık, *Türkiye’de 1936 yılındaki arkeoloji işleri*, “Ankara Halkevi neşriyatı, 20”, İstanbul 1938, 20-21.

²⁶ P. Pargoire, *Le monastère de St. Ignace et les cinq plus petits îlots de l’archipel des Princes*, “Izvestia Russkago arkeolojiçeskago Institut v Konstantinopolie” 7 (1901) 71 v.d.

²⁷ K. Lehmann-Hartleben, *Archaeologisch-Epigraphisches aus Konstantinopel und Umgebung*, “Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher” 3 (1922) 103 v.d.

S. Eyice

ERNEST MAMBOURY
(1878 - 1953)

ve bu arada da Romanya'da vermiş olduğu "*Rumen dini mimarisinde Türk sanatı tesirleri*" adlı konferansının (bibl. 13) metni neşredilmiştir.

Mamboury, tesadüflerin ortaya koyduğu ufak buluntuları daima takip etmesine rağmen ne yazık ki bunlardan ancak bir ikisini neşretmiştir. "*Eski Bizans topografyasına ait yeni bir eleman*" adı ile çıkan kısa yazısında, Ayasofya ile Yerebatan arasında ve Sultanahmet meydanındaki helânın inşaatı sırasında, 1934'de ortaya çıkan bazı duvarları bir plân üzerinde işaret ederek bunları kıymetlendirmeye teşebbüs etmiş (bibl. 10), "*Çiftesaray'da bir Bizans sarnıcı*" adlı makalesinde de yine 1934'de Divanyolu caddesi kenarında bir inşaat esnasında rastlanan ve o zamana kadar bilinmeyen 24 sütunlu bir Bizans sarnıcını, güzel çizilmiş plân, kroki ve kesitler ile ilim âlemine tanıtmıştır (bibl. 14). Mamboury bu yoldaki mesaisine devam etmemiş, fakat kısmen böyle tesadüflerin ortaya koyduğu buluntulardan kısmen de metodlu kazılardan bahseden ve "*İstanbul ve yakın dolaylarında Bizans kazıları*" adını taşıyan üç makalede (bibl. 15, 18, 35) fırsat zuhur ettikçe gözüne çarpmış olan bazı eserlerden kısaca bahsetmiştir. Tenkide maruz kalan bazı eksik ve hatalı taraflarına rağmen²⁸ bir repertuar olarak büyük faydalar sağlayan bu makalelerde, hiç değilse yalnız Mamboury tarafından görülen ve bir kısmı sonraları tekrar kaybolan kalıntıların birer kroki veya plânlarının neşri temenni olunurdu²⁹.

Hazırlamakta olduğu rehberler için İstanbul dışında seyahatler yaptığında, gördüğü ve rastladığı yerlerin güzelliklerini belirten yazılar da yazmıştır ki, Bursa (bibl. 17), Bergama yakınında Kozak (bibl. 20), Şile (bibl. 11) hakkındaki makaleleri bu hususta birer misal olarak gösterilebilir. "*Sultanların haremi*" adını taşıyan yazısı ise (bibl. 5) o sıralarda umuma yeni açılan Harem dairesini güzel fotoğraflarla tanıtmak gayesiyle kaleme alınmıştır ve ilmî bir değer taşımamaktadır.

Mamboury'nin iki araştırması daha vardır. Bunlardan "*Ayasofya kilisesinin topografyası*" hakkında olanında (bibl. 23) kilisenin bema kısmına dair tahmin ve görüşlerini belirtmiş, "*Ankara'da Augus-*

²⁸ Bu hususda bk. A. M. Schneider'in "Byzantinische Zeitschrift" 37 (1937) 151 v.d.; ve A. M. Mansel'in "Ülkü", sayı 46 (I. kânun 1936) 324-326 daki tenkitleri.

²⁹ bk. bibl. 15'deki makale, 234, 248, 251, 255, 256, 257, 267.

tus mâbedi dolayları” adını taşıyan etüdünde de (bibl. 30) 1940 yılında Hacı Bayram camii yakınında bulunan kalın bir duvarı tetkik ederek bunun mâbedin etrafını çevirdiğini tahmin etmiştir.

Son yıllarda Mamboury’yi en fazla alâkadar eden iki kazıdan biri, Bayazıd’da Üniversite inşaatları sırasında yapılan kazıdır. Kendisi bu kazıda ancak Müzeler mimarı E. Eğilmez tarafından çizilen plânın tamamlanması işini üzerine alabilmiş,³⁰ ve ana binaya eklenen kanatların temel kazıları esnasında ortaya çıkan nekropol hususunda da görüşlerini, bir münakaşa çerçevesi içinde,³¹ bildirebilmiştir (bibl. 27). Yeni Adalet sarayının inşasına başlanması üzerine Sultanahmet meydanının yanında yapılan ve yine İstanbul Arkeoloji müzesi tarafından kontrol edilen kazıda Mamboury faal bir rol oynamak için gayret etmiş, hattâ bu hususda acele yazılmış uzunca bir makale neşrettikten başka (bibl. 32) yeni rehberinde de bu buluntulara sahifeler ayırmıştır.³²

İstanbul’daki gezileri sırasında Mamboury’yi en fazla cezbeden konulardan biri de, hemen her kazma darbesinde birkaç nümunesi ortaya çıkan üzerleri damgalı Bizans tuğlalarının, damgalarını toplamak olmuştur. Bunların mahdut yazılarını uzun zamandanberi çözmeye çalışan âlimler şimdiye kadar çeşitli faraziyeler ortaya atmışlar, fakat tatminkâr bir hal çaresi bulamamışlardır.³³ Yarım yüzyıla yakın bir zamandanberi kopya ve estampajlarını yaparak binlerce nümunelik âdeta bir Bizans tuğla damgaları arşivi meydana getiren Mamboury, bu malzemesini ancak iki küçük makale ile tanıtmıştır. Üzerinde İsa’nın adını ifade eden bir marka (Chrisme) bulunan damgaları ele alan birinci makalesinde (bibl. 28) bu tuğlaları 440—460 yılları arasına ait olarak kabul etmiş, daha mühim olan ve bir Bizans kongresinde tebliğ halinde okunan diğer etüdünde

³⁰ N. Fıratlı, *Découverte de trois églises byzantines à Istanbul*, “Cahiers Archéologiques” 5 (1950) 163 v.d. res. 1.

³¹ M. Ramazanoğlu, *Üniversite inşaat yerinde meydana çıkarılan lâhid*, “Cumhuriyet” (3 haziran 1943)e cevap veren Mamboury’nin bibl. 27’deki yazısı üzerine yine M. Ramazanoğlu, *İstanbul’un üçüncü tepesi ve üzerinde bulunan âbideler*, adındaki bir makale yazmıştır (Cumhuriyet, 16 temmuz 1948).

³² R. Duyuran, *İstanbul Adalet sarayı inşaat yerinde yapılan kazılar hakkında ilk rapor*, “İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı” 5 (1952) 23 v.d.

³³ Bu hususta bk. C. A. Mango, *Byzantine Brick Stamps*, “American Journal of Archaeology” 54 (1950) 19-27.

ise ekseri damgalarda görülen: B, BA, BAP, BAPE, BAPEC, kısaltmalarının βαρέσαντος yani imal, darp etmek kelimesini ifade ettiği yolunda yeni bir faraziye ortaya atmıştır ki (bibl. 29), bu düşünce H. Grégoire tarafından gayet uygun karşılanmış ve artık bu mesele- nin böylece halledildiği kanaati izhar edilmiştir. Fakat Mamboury, 1953 Selânik kongresinde hipotezinin, A. Maleckos'un hücumlarına maruz kaldığını görmüştür.³⁴

Üzerinde Mamboury'nin adına rastlanan bir kitap da Halil Ethem Eldem'in 1933'de İstanbul camileri hakkında neşrettiği küçük eserin³⁵ bir yıl sonra bastırılan fransızca tercümesidir (bibl. 9). Türkçesine nazaran daha iyi ve daha etraflı olarak basılan ve başına da Mamboury tarafından camiler hakkında umumi bilgiler ihtiva eden bir mukaddemenin ilâve edildiği bu tercümenin, müellifin mükemmel fransızca bilgisi gözönünde tutulacak olursa, tam mânası ile bir tercüme olmayıp, müellifin fransızca olarak yazdığı bir metnin diğeri tarafından işlenmesi suretiyle meydana geldiği kolaylıkla tahmin edilir.

E. Mamboury'nin muhtelif Bizans tetkikleri kongrelerine de iştirak ettiğini yukarıda işaret olunmuştu. Bunlardan 20-26 eylül 1936'da Roma'da toplanan Beşinci kongrede Mamboury, Ayasofya hakkındaki tebliğini okumuş (bibl. 23), 27 temmuz - 2 ağustos 1948 de Paris'de toplanan Altıncı kongrede, "*İstanbul'un umumi topografyasına malzeme*" adını taşıyan tebliğinde (bibl. 34) Bizans zamanında şehrin birtakım büyük teraslar üzerinde bina edildiğini ileri sürmüştür.³⁶ Mamboury, Yedinci kongrede (5 - 12 ağustos 1948) damgalı tuğlalar hakkında konuşmuş (bibl. 29), 12-20 nisan 1953'de Selânik-de toplanan Sekizinci kongrede ise³⁷ Çemberlitaş kazısında vaktiyle Wett ile elde ettikleri neticeleri bildirdikten (bibl. 37) başka, "*Bi-*

³⁴ A. Maleçkos, *Hennoia tōn enepigraphōn Byzantinōn plinthōn*, adındaki tebliğini okuduktan sonra, Mamboury'den cevap vermesi istenmiş, fakat kendisi bu hususda hazırladığı notlarının o gün yanında bulunmadığı bahanesi ile cevap vermekten kaçınmıştır. Fakat umumiyetle Mamboury'nin hipotezi müsait karşılanmaktadır; meselâ aynı izah V. Laurent tarafından da tekrarlanmıştır. "*Revue des Etudes Byzantines.*, 6 (1948) 114.

³⁵ H. Ethem, *Camilerimiz*, İstanbul 1933.

³⁶ Bu terasları gösteren bir plân, R. Janin, *Constantinople byzantine*, Paris 1950, harita 6'da neşredilmiştir.

zans sanatının bir eyâleti: İsviçre” adını taşıyan (bibl. 36) diğer bir tebliğ daha sunmuştur ki bunda bazı İsviçre kiliselerindeki Bizans tesirli freskolara temas etmiştir.³⁸ Yaşı ilerledikçe birtakım peşin hükümlere saplanmaktan kendisini alamayan Mamboury’nin bu kongrelerde, doğrudan doğruya memleketimizi alâkadar eden bazı meseleler hususunda birtakım fikirler ortaya atması, yerli ve yabancı muhitlerde pek hoş karşılanmamıştır.³⁹

Bir kartograf ve desinatör olarak büyük meziyetlere sahip bulunan Mamboury’nin zamanla ve hayli geç olarak elde ettiği tecrübe ve bilgiler, onun topladığı malzemeyi lâyikile kıymetlendirebilmesine imkân verecek kadar sağlam ve kifayetli değildi. Fakat yarım yüzyıla yakın bir müddet içinde yaşadığı, gezdiği, gördüğü İstanbul’u o, hiç şüphesiz ki pratik olarak en iyi tanıyan kimse idi. şehrin herhangi bir köşesinde yapılan bir kazıda fahrî bir müşavir gibi, hattâ bazen ilgili memurlardan daha önce hazır bulunan bu gayretli, yorulmak bilmez insanın en tehlikeli, en nahoş yerlerde bıkmadan, üşenmeden, saatlerce, bazan günlerce uğraşması, çalışması daima takdir edilecektir. Geçen yüzyılın içinde İstanbul’da sayıları hayli yüksek olan amatör Bizans arkeolojisi meraklıları neslinin son mümessili olan Mamboury, onların araştırma şevki gibi onların zaaf ve meziyetlerine de fazlası ile sahip bulunuyordu. Fakat onlardan ayrıldığı nokta, iyi bir desinatör oluşudur ki, Mamboury’nin ilim âlemindeki adını yaşatacak olan da işte bu kabiliyeti olacaktır fikrindeyiz. Diğer taraftan Mamboury münasebet düştükçe Türk sanatı ile meşgul olmasına rağmen, eskimiş yanlış görüşlere düşmekten kendisini kurtaramamıştır.⁴⁰ Yıllarca içinde yaşadığı Osmanlı-Türk sanatı âbideleri hakkında bazan yanlış, bazan da garip görüşlere sahip olmasının başlıca sebebini, onun eksik formasyonunda

³⁸ Bu kongrede E. Mamboury, İsviçre resmi delegesi sıfatı ile yer almıştır.

³⁹ Bu hususta bk. A. M. Mansel, *Milletlerarası VI. Bizans araştırmaları kongresi hakkında rapor*, “Belleten” 12 (1948) 861-864; V. Laurent, *Les VI. et VII. Congrès internationaux d’études byzantines*, “Revue des études byzantines” 6 (1948) 291-298; ve bilhassa, *Actes du VI. congrès international d’études byzantines*, Paris 1950, I, 21.

⁴⁰ Meselâ bibl. 6’daki makalesinde Mamboury İstanbul’daki Osmanlı saray inşaatından bahsederken şöyle bir cümle sarfetmektedir: “Tous les architectes officiels de l’Etat, depuis Christodoulos, au quinzième siècle, jusqu’aux architectes arméniens du dix-neuvième siècle, de la famille des Balian, y apportèrent leur collaboration.”!

aramak herhalde doğru olur. Mamboury bu eksik formasyonu yüzünden, pek açığa vurmamakla beraber, ön safa geçmemek acısını daima duymuştur. Kongrelerdeki tebliğleri, her fırsatta verdiği konferansları işte bu huzursuzluğa karşı kendisini tatmin etmek isteğinden doğan tezahürlerdir. Uzak çevrelerin sanat ve arkeolojilerine lââyık oldukları önemi esirgeyen İsviçre'nin bu durumu muhakkak ki, Mamboury'nin imkânlar bulmasını güçleştirmiştir. ⁴¹

Mamboury arkeolojiye geç ve hazırlıksız başlaması, kendi kendisini yetiştirmeğe çalışması, fakat bu arada sahasını çok genişletmesi yüzünden belki tam bir âlim olamamış, fakat iyi bir desinatör ve öğretmenliğinin verdiği sevki tabii ile eşsiz bir "rehberci" olmuştur. Benzerleri pek kolaylıkla yazılamıyacak olan bu cins eserleri ile Mamboury'nin memleketimize çok faydalı bir hizmette bulunduğu inkâr kabul etmez bir vakiadır. Hâtırasını hürmetle anmamız için yalnız bu hizmetinin bile kâfi geleceği muhakkaktır.

III. KISA BİR BİBLİYOGRAFYASI

E. Mamboury'nin bibliyografyası yetmiş küsur senelik bir ömür için pek zengin sayılamaz. Elindeki malzemenin yardımı ile İstanbul topografya ve arkeolojisi hakkında birçok tanıtma makaleleri yazabilecek durumda olmasına rağmen, bundan sakınmış ve bu malzemeyi neşretmeden bırakmıştır. İlk Osmanlı devri mimarisi, damgalı Bizans tuğlaları, İstanbul topografyası hakkındaki etüdleri ise ufak bazı istisnalar hariç, evindeki dosyalarda kalmıştır. ⁴²

Bu bibliyografyada Mamboury'nin kitap ve makale halindeki belli başlı ve kendi imzasını taşıyan neşriyatı kronolojik sıraya göre bir liste halinde toplamış, fakat "Gazette de Lausanne", "Journal de Genève", "Ulus", "Ankara" v. s. gazetelerdeki yazıları ile ⁴³ bazı küçük dergilerde çıkan küçük makaleleri rehber broşürleri, metinleri

⁴¹ İsviçre uzun müddet arkeoloji ve Bizans sanatı tarihi sahaslarına yakından bir ilgi göstermemiştir. Hattâ Paul Schazmann (1871—1946) gibi parlak bir arkeolog-mimar bile memleketinin ilgisizliği ile karşılaşmıştır. Bu hususta bk. P. Collart, *Paul Schazmann, archéologue suisse*, Lausanne 1947; bu küçük kitaptaki şu cümle bilhassa dikkat çekicidir: "Car Paul Schazmann n'a pas reçu de la Suisse les satisfactions auxquelles il aurait pu si légitimement prétendre, et qui eussent été pour lui un précieux encouragement." (s. 21).

⁴² Müteveffanın bir vasiyetnâmesi olduğundan, bırakmış olduğu malzemenin başkaları tarafından neşredilmesi mümkündür, (meselâ, C. A. Mango tarafından).

neşredilmeyen konferansları, başkalarının neşriyatı içinde yer alan plân ve krokileri, zaten tamam olmak iddiasını taşımayan bu listeye dahil edilmemiştir ⁴⁴.

1920

- 1 — *Ruines byzantines : Autour d'Odalar Djamissi à Stamboul*, EO 19 (1920) 69-73.
- 2 — *Le couvent byzantin des femmes à Prinkipo*, EO 19 (1920) 200-208.
- 3 — *Ruines byzantines de Mara, entre Maltepe et Bostandjik*, EO 19 (1920) 322-330.

1925

- 4 — * *Constantinople, guide touristique*, İstanbul 1925.
Fransızca 2. baskısı: İstanbul 1929.
Fransızca 3. baskısı: İstanbul 1934.
Türkçesi : *İstanbul, rehber-i seyyahîn*,
İstanbul 1925.
Almanca (çev. J. Ahlers): *Stambul-Reiseführer*, İstanbul 1930.
İngilizcesi : *Constantinople, İstanbul* 1930.

1930

- 5 — *Le Harem des Sultans*, "L'Illustration" sene 88, no. 4553 (7 Haziran 1930) 226-232.

1931

- 6 — *Die Moschee Mehmeds des Eroberers und die neue Bibliothek im Serail des Sultans von Stambul*, "Die Denkmalpflege" Berlin-Wien (1931) sayı 5, 161-167.

1933

- 7 — * *Ankara, guide touristique, Haidar Pacha-Ankara, Bogaz-Keue*,

⁴³ Yurdumuza ilk geldiği yıllarda Mamboury, "Revue de Turquie", adındaki bir İsviçre ticaret dergisinin muhabirliğini yapmış ve bu dergide bir takım yazıları çıkmıştır. Görebildiğimiz sayılardaki yazıları, *İzmirin kuru incirleri* (Aralık - Şubat 1918, 277-279), *İstanbul Tramvay Şirketi* (Mayıs 1918, 9-15), *Boğazın iki yakasının bağlanması* (Ağustos 1918, 132-135) hakkındadır.

⁴⁴ Bu bibliyografyadaki başlıca kısaltmalar :

EO = Echos d'Orient

TTOKBeel = Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni.

* = kitap halindeki yayınlara işaret eder.

Eyuk, Sivri-Hisar et environs, Tchangri, Yozgat etc., Ankara 1933.

Fransızca 2. baskısı: Ankara 1934.

1934

- 8 — * Theodor Wiegand ile birlikte, *Die Kaiserpalaeste von Konstantinopel zwischen Hippodrom und Marmara-Meer*, Berlin- Leipzig 1934.
- 9 — * H. Edhem, *Camilerimiz*, İstanbul 1933, in tercümesi, *Nos mosquées de Stamboul*, İstanbul 1934.
- 10 — *Un nouvel élément pour la topographie de l'antique Byzance*, "Archaeologischer Anzeiger" (1934) kol. 49-62.
- 11 — *Şile*, TTOKBel. sene 5, no. 13-76 (1934) 23-24.

1936

- 12 — R. Demangel ile birlikte, *Une inscription datée sur une tour byzantine de Constantinople*, "Bulletin de Correspondance Hellenique" 60 (1936) 208-123.
- 13 — *L'influence de l'art turc dans les constructions religieuses roumaines*, "Les annales de Turquie" sene 6, no. 3 (mart 1936) 17-29.
- 14 — *Une nouvelle citerne byzantine de Tchifté Sérail (Istanbul)*, Byzantion 11 (1936) 167-180.
- 15 — *Les fouilles byzantines à Istanbul et dans sa banlieue immédiate aux XIX. et XX. siècles*, "Byzantion" 11 (1936) 229-283.

1937

- 16 — *Le développement d'Istanbul depuis la conquête jusqu'à nos jours*, TTOKBel. sene 7, no. 16-89 (1937) 19-25.

1938

- 17 — *Bursa la verdoyante*, "Les annales de Turquie" sene 8, no. (haziran 1938).
- 18 — *Les fouilles byzantines à Istanbul et dans sa banlieue immédiate en 1936—1937*, "Byzantion" 13 (1938) 301-310.

1939

- 19 — * R. Demangel ile birlikte, *Le quartier des Manganes et la première région de Constantinople*, (Recherches françaises en Turquie: 2), Paris 1939.
- 20 — *Un des plus beaux coins de la Turquie republicaine: La forêt de*

pins à pignons de Kozak, "La Turquie Kemaliste" sayı 31 (haziran 1939) 34-38.

1940

- 21 — *Istanbul'un ilk ahalisi*, "Geçit Rewiew" (ocak-şubat 1940) 53-55. Aynı yazı TTOKBel. sayı 54 (temmuz 1946) 10-11'de tekrar neşredilmiştir.
- 22 — *1939-1940 yıllarında İstanbul'da müşahede edilen orijinal bir tabiat hâdisesi*, "İlk öğretim", sayı 57 (14 ekim 1940) 634.
- 23 — *Topographie de Ste. Sophie, le Sanctuaire de la Soléa, le Mitatorion, le Puits Sacré, Le Passage de St. Nicolas etc.*, "Atti del V. Congresso Internazionale di Studi Bizantini (Roma 1936)" 2, Roma 1940, 197-209.

1943

- 24 —* *Les îles des Princes, Banlieue maritime d'Istanbul*, İstanbul 1943.

1946

- 25 — B. Palazzo'nun *L'Arap Djami ou église Saint Paul à Galata* (İstanbul 1946) adlı kitabının önsözü, IX - XI.

1947

- 26 — *Les guerres entre les Scythes et les Mèdes et leur incidence sur l'histoire de Byzance*, TTOKBel. sayı 66 (temmuz 1947) 27-28.

1948

- 27 — *Bizans mezarlıkları*, "Cumhuriyet" (28 haziran 1948). Aynı yazı fransızca olarak, *Les necropoles de Byzance*, TTOKBel. sayı 79 (ağustos 1948) 27-30.

1949

- 28 — *Les briques byzantines marquées du Chrisme*, "Mélanges Grégoire, Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire Orientales et Slaves, 9 (Bruxelles 1949) 449-462.
- 29 — *Une nouvelle lecture raisonnée des inscriptions de briques byzantines et l'emploi des ces dernières dans la datation des monuments des V. et VI. siècles*, "Byzantion" 19 (1949) 113-125.
- 30 — *Les parages du temple de Rome et d'Auguste à Ankara*, "Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi" 5 (1949) 96-102.

1950

- 31 — *L'art chrétien en Anatolie*, TTOKBel. sayı 98 (mart 1950) 20-22.
- 32 — *Nouvelles fouilles archéologiques sur l'emplacement de l'Hippodrome*, TTOKBel. sayı 107 (aralık 1950) 24-28, aynı yazının türkçesi, *Adalet sarayının arsasındaki eserler*, TTOKBel. sayı 108 (ocak 1951) 17-19.

1951

- 33 — * *Istanbul touristique*, İstanbul 1951.
İngilizcesi, (çev. M. Burr) İstanbul 1953.
- 34 — *Contribution à la topographie générale de Constantinople*, "Actes du VI. Congrès International d'Etudes Byzantines (Paris 1948)", Paris 1951, 2, 243-253.
- 35 — *Les fouilles byzantines à Istanbul et ses environs* "Byzantion" 21 (1951) 425 - 459.

1953

- 36 — *La Suisse province d'art byzantin*, Dokuzuncu Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresinin tebliğlerinden. ⁴⁵
- 37 — *Le forum de Constantin; la chapelle de St. Constantin et les mystères de la Colonne Brulée. Résultats des sondages opérés en 1929 et 1930*, Dokuzuncu Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresinin tebliğlerinden.

⁴⁵ Bibl. 36 ve 37 numaralı yazılar, Kongre tertip komisyonu tarafından önceden tek yapraklar halinde bastırılıp delegelere dağıtılan hulâsalar meyanında çıkmıştır. Hazırlanmakta olan Kongre tebliğleri kitabında bunların tam metninin yer alıp almayacağı henüz bilinmemektedir.

Mamboury'nin bu bibliyoğrafyada işaret edilmeyen bazı yazı ve çalışmalarının bir listesi, yukarıda s. 400, not 21 de bildirilen yazıda mevcuttur.

